

BOG ODGAJA ZATO ŠTO – I KADA – SPAŠAVA

Motiv, hod i cilj Božje pedagogije izlaska

JUAN JOSÉ BARTOLOMÉ

Via della Pisana, 1111

Cas. post. 18333

00163 Roma-Bravetta, Italija

Primljeno:
16. 1. 2008.

Izlaganje sa
znanstvenog
skupa

UDK
268:22

Sažetak

Kršćane poistovjećivanje odgajatelja s Kristom upućuje na poimanje odgojnoga čina kao spasenjskoga. Doista, iz Biblije je vidljivo kako Bog spasava odgajajući. Autor na to ukazuje podsjećajući na primjer Mojsija i izlazak Izraela iz Egipta. Biti Božji posrednik je dugo i mukotrpno poučavanje. Mojsije uči: Bog je izvor i uzrok posredovanja. Pustinja je mjesto pedagoškog opredjeljenja, mjesto dokazivanja vlastite vjernosti i mjesto na kojemu narod uči prihvaćati Božji dar kao zadatak. Vrijeme provedeno u pustinji je i vrijeme koje pomaže da se nauči cijeniti slobodno vrijeme i njegovo značenje. Tu se ujedno Božji narod odgaja za zahvalnost. Odgajatelj koji želi odgajati poput Boga mora prvo dopustiti da Bog njega odgaja. Odgajati po uzoru na Boga znači započeti dug proces pun prepreka.

Ključne riječi: odgoj u Bibliji, Bog odgajatelj, odgoj kao dar i zadatak

»Želite li učiniti nešto dobro?

Odgajajte mladež.

Želite li učiniti nešto sveto?

Odgajajte mladež.

Želite li učiniti nešto osobito sveto?

Odgajajte mladež.

Želite li učiniti nešto božansko?

Odgajajte mladež.

*Dapače, to je najbožanstvenija
među božanskim stvarima.«*

Don Bosco, Govor salezijanskim suradnicima
Torino, 16. svibnja 1878.

(MB XIII, 629)

Vrhovni poglavar Salezijanske družbe htio je svoju »pozornost upraviti ne toliko na naslovnike odgojnoga djela, nego izravno«, kao što osobno ističe, »na sve **odgajateljice i odgajatelje Salezijanske obi-**

telji, koji *poput Isusa osjećaju da ih* Duh Gospodnji **posvećuje i šalje** da evangeliziraju, oslobađaju od ropstva, daruju vid i proglašavaju godinu milosti Gospodnje (usp. Lk 4,18-19) onima kojima je upravljeno odgojno djelo«.

Činjenica da se ove godine Pobudnica usredotočuje na osobu odgajatelja u svakom je slučaju dobar izbor. Pobudnica, naime, »želi biti poziv na *osnaživanje našeg identiteta odgajatelja, na osvjetljivanje salezijanskog odgojnog prijedloga, na produbljivanje odgojne metode, na pojašnjavanje cilja našeg zadatka, kako bismo postali svjesni društvene uloge odgojnoga čina*«.¹

¹ P. CHÁVEZ, *Educhiamo con il cuore di Don Bosco*, u: »Atti del Consiglio Generale« (2008) 400, 4.

Međutim, njegova je najveća odluka, po mome mišljenju, to što odgajatelja poistovjećuje s Kristom, tj. što potvrđuje jednakost odgojnog i mesijanskog poslanja: poput Krista, odgajatelj osjeća da ga Duh posvećuje i šalje evangelizirati, oslobađati od ropstva i navijestiti vrijeme milosti (usp. Iz 61,1-2). Iako se to formalno ne spominje, poistovjećivanjem odgajatelja s Kristom ukazuje se na **poimanje odgojnoga čina kao spasenjskoga**, što je gotovo kao da se želi reći kako u kršćanstvu onaj tko spašava odgaja, a onaj tko odgaja spašava.

Svrha mog izlaganja je upravo to: pro-dubiti tu ideju. Želio bih predstaviti Božje spasenje kao odgoj i tako animirati odgajatelje – a tko, ako pripada Salezijanskoj obitelji, to nije? – da **vrše Božju službu**, tj. da spašavaju odgajajući, i svjesno i djelotvorno. Mogao bih se osloniti na izričaj u Evanđelju po Luki (4,18-19). Taj evandeoski citat Konstitucije SDB navode u 4. poglavlju, kad »ponovno izriču kao odgojni pastoralni manifest«, »ono što je don Bosco živio i govorio«². Smatrao sam stoga da središnjem motivu više priliči i da je više poticajnih perspektiva u predlaganju biblijskog razmišljanja o izlasku Izraela iz Egipta, tom stvarateljskom događaju Izraela kao Božjeg naroda³, jer nas podsjeća na Boga koji je odgajatelj zato što – i uvijek kada – spašava.

1. BOG SPAŠAVA ODGAJAJUĆI

Antonomastički primjer povijesnog spasenja u Bibliji, izlazak iz Egipta, predstavlja se u Knjizi Izlaska kao dugo i čudesno božansko **odgojno ostvarivanje**. Kako bi izveo Izraela iz Egipta, Bog je dugotrajno, oduševljeno i maštovito djelovao. Mogu se uočiti četiri etape odgojnog procesa koji je Bog poduzeo kako bi spasio Izraela.

Prva, uvodna ali neophodna, ostvarila se kad je Bog osobno izašao iz anonimnosti te izabrao Mojsija kao posrednika pozivajući ga da ostavi svoje zanimanje i svoju obitelj kako bi iz Egipta izveo Božji narod (usp. Izl 3,1-4,17). Bog je omogućio ljudima da ga upoznaju onda kad je Mojsija upoznao sa spasenjem koje je pripremao za svoj narod.

Daljnje tri faze zapravo su susljedne faze jedinstvenog procesa oslobođenja: u prvoj fazi Bog nalaže Egiptu kao tlačitelju i Izraelu kao svom štiteniku da ukinu stanje nepravednoga ropstva i da započnu slobodno vršenje službe (Izl 7,8-13,16); u drugoj, čim je osigurana sloboda, Bog Izraela odvodi na lutanje pustinjom tijekom četrdeset godina sve dok ne postane njegov saveznički narod (Izl 13,17-24,18); konačno, nakon što je bio jedini pratitelj na putu i jedini saveznik, Bog uvodi Izraela u Obećanu zemlju i omogućuje njegov počinak (Br 27,12-23; Još 1,1-11).

1.1. Zašto: Objava novoga Boga

Otkrivajući samoga sebe, Bog *odgaja* Mojsija kao posrednika i predstavnika:

»Ja te šaljem faraonu da izbaviš narod moj iz Egipta« (Izl 3,10)

² Razni autori, *Il Progetto di vita dei Salesiani di Don Bosco*. Guida alla lettura delle Costituzioni salesiane, Edizioni SDB, Roma, 1986, str. 282. »Ono što je Isus rekao označava se kao njegov 'manifest', koji spaja zajedno i svrhu i duboku snagu njegova postojanja i djelovanja (Duh Gospodnji), autentičnost i plodnost njegova poslanja (posvećenje s pomazanjem), te sadržaje samoga poslanja koji su novost života što ih donosi Božje kraljevstvo.«

³ Vrlo je znakovito da je drugi Božji »stvaralački« čin, stvaranje, u Knjizi Postanka predstavljen i kao višestruko »odgojno« ostvarenje: Bog stvara izvlačeći iz početnog nereda »nebo i zemlju« (Post 1,1-2). Veliki odgajatelj, Bog, iz zemlje načini čovjeka (Post 2,7); iz samo jedne kosti načini ženu (Post 2,21-22); iz neznanja i iz Edenskoga vrta izvodi prve roditelje (Post 3,16-19); iz vlastite zemlje izvodi prvog ubojicu (Post 4,10-15).

Prije spašavanja, izvodeći Izraela iz Egipta, Bog otkriva samoga sebe, objavljujući svoj plan Mojsiju, kojega izabire kao svog posrednika, glasnogovornika svojih projekata i voditelja oslobođenja koje počinje ostvarivati: »Sišao sam da izbavim Izraela iz šaka egipatskih... Ja te šaljem faraonu da izbaviš narod moj, Izraelce, iz Egipta« (Izl 3,8.10). Budući da želi *izvesti* Izraela iz ropstva, Bog prvo mora sebi izabrati posrednika i *osobno ga odgajati*.

1.1.1. Naučiti biti Božjim posrednikom, dugo i mukotrpno poučavanje

Prije negoli će započeti spasenje koje će se ostvariti kao veliki izlazak, Bog onoga tko će ga morati voditi podvrgava dugom i mukotrpnom poučavanju. Posrednik mora prvo osobno iskusiti ono što će u Božje ime predlagati svom narodu. *Onaj tko mora odgajati Božji narod, prvo mora dopustiti da Bog njega odgaja*.

Mojsije se, čim se rodio, spasio »iz vode« velike rijeke (Izl 2,10), pozvan je da ostvari spasenje odvajajući more »kako bi Izraelci ušli u more po suhom« (Izl 14,10). Dijete Hebreja (Izl 2,6), kojega je posvojila faraonova kći (Izl 2,9-10), neće moći podnositi – upravo kao ni njegov Bog (Izl 3,7-8; 6,5-6) – patnje koje trpi njegov narod (Izl 2,11): ubit će Egipćanina (Izl 2,12) i morat će otići u progonstvo kako bi spasio svoj život (Izl 2,14). Onaj tko jednoga dana bude vodio oslobođenje naroda (Izl 14,4), prvo se spasio bježeći (Izl 2,15); godinama je živio kao »stranac u tuđoj zemlji« (Izl 2,22), prije negoli će četrdeset godina svoj narod voditi pustinjom (Pnz 29,4): onaj tko je pozvan da vodi Izraela ususret Bogu (Izl 19,1-25), živio je kao stranac kad ga je Bog susreo (Izl 3,3-6). Znat će kako se suprotstaviti Bogu (Izl 4,1-14; 6,12-30) onaj tko će morati izdržati pobune svog naroda (Izl 14,11; 15,24; 16,2-3; 17,2-4).

Upoznao je neshvaćanje i odbacivanje svojih onaj tko će biti svjedok nepriznatoga i osporavanoga Boga (Izl 16,3.8; 17,3).

Ako je vježbanje kojem je bio podvrgnut Mojsije bilo mukotrpno, pa čak i surovo, još je neljudskiji bio njegov završetak. Onaj tko je promicao i vodio izlazak iz Egipta, onaj tko je pratio i vodio izlazak svoga naroda u pustinju, onaj tko mu je dao skup zakona i nacionalnu svijest, onaj tko ga je učinio Božjim saveznikom, završit će svoje dane na pragu Obećane zemlje: ući će u počinak otaca (Pnz 31,16) ne ulazeći u Božji počinak (Pnz 31,2); bit će mu dopušteno da izdaleka vidi, ali da uopće ne posjeti tu toliko željkovanu zemlju (Pnz 32,55), koja je bila ostvarenje obećanoga spasenja. Onaj koga je Bog izabrao za posredovanje spasenja, završio je svoj život iskusivši »polovično« spasenje: umro je i bio pokopan »u zemlji moapskoj po Jahvinoj zapovijedi« (Pnz 34,5.6). Sudbina onoga tko je pozvan da bude posrednik između Boga i njegova naroda jest da ostane na pola puta, a da konačno ne pripadne nijednomu od njih.

1.1.2. Pronalazak Boga, izvor i uzrok posredovanja

Mojsije je bio sposoban podnositi to mučno vježbanje jer je osobno upoznao Boga. Bog koji je na brdu Nebo Mojsiju pokazao »svu zemlju« i omogućio mu da je vidi svojim očima (Pnz 34,1.4), osobno mu je pristupio »na Horebu, brdu Božjemu« (Izl 3,1.4). Mojsije se susreo s Bogom u grmu koji je gorio ali nije sagorijevao, a Bog nije dopustio da ga vidi nego mu se javljao glasom, Bog mu je otkrio plan spasenja ali ne i svoje lice. Mojsije je prijateljski razgovarao s Bogom prije nego je pošao spašavati narod; posrednik postaje bliski prijatelj prije nego je izravno doživio božansku pedagogiju; dopustio je da ga od-

gaja onaj tko mu se objavio. Bog je dopustio da ga upozna prije nego ga je upoznao sa svojim projektom, prvo je otkrio svoje ime, a nakon toga svoj plan. Tek nakon toga započeo je uvježbavati svoga posrednika. Iskustveno doživljava Božje odgojno djelovanje onaj tko je iskustveno doživio Boga: Bog podvrgava svojoj pedagogiji onoga tko ga je već uvelike upoznao.

Bog započinje svoj odgojni rad s Mojsijem tako što ga poziva i izvodi iz onoga čime je bio zauzet (obitelj, zanimanje, mjesta na kojima je boravio) kako bi mu dao zadatak na koji nije nikada ni pomišljao: spasiti narod koji je napustio nastojeći spasiti samoga sebe. Za Mojsija je pronašao novo životno poslanje: susreo se s Bogom u trenutku u kojem se susreo s planom spasenja za Izrael.

»Bog tvoga oca; Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi« očitovao mu je svoje ime (Izl 3,6.14-16), predstavivši se kao Izraelov osloboditelj, »Bog Hebreja« (Izl 3,18), Bog koji je tu kako bi »izveo Izraelce iz Egipta« (Izl 3,11): »Pohodio sam vas i razabrao što vam se čini u Egiptu. Odlučio sam vas izvesti iz egipatske bijede« (Izl 3,16-17). Bog otkriva svoje »novo« ime pokazujući svoju volju da oslobodi Izraela: on je tu zato da spašava.

Jedino Mojsije, koji poznaje Božje ime i njegov plan, može se predstaviti faraonu i narodu kao Božji predstavnik (Izl 3, 11-15). Da bi se spasilo Božji narod, valja podrobno poznavati Boga, njegovo »ime« i njegov »program«; Bog će uvijek i jedino onda biti s Mojsijem kad Mojsije bude nastojao spasiti narod (Izl 3,12).

Tako veliko djelo nailazi i na suprotstavljanje. Prvi i najgori otpor nastaje u srcu pozvanoga: Bog čini sve kako bi uništio taj otpor, uz mnogo nastojanja i pedagoške osjetljivosti. Ako Mojsije kaže da

je nesposoban (Izl 3,11: »Tko sam ja da se uputim faraonu?«), Bog obećava da ga neće ostaviti samoga (Izl 3,12: »Ja ću biti s tobom«). Ako je taj Bog nepoznat (Izl 3,13: »Ako me oni zapitaju: 'Kako mu je ime?' – što ću im odgovoriti?«), Mojsije će moći reći njegovo pravo ime (Izl 3,14: »Ja sam koji jesam«, reče Bog Mojsiju. Onda nastavi: 'Ovako kaži Izraelcima: 'Ja jesam' posla me k vama«). Ako se Mojsije boji da neće zadobiti povjerenje naroda (Izl 4,1: »Ali ako mi ne povjeruju i ne poslušaju me«), Bog će mu udijeliti čudesnu moć (Izl 4,8: »Ako ti ne povjeruju i ne prihvate poruku prvoga znamenja, povjerovat će poruci drugoga znamenja«). Ako, to je posljednji otpor, Mojsije priznaje da ne zna govoriti (Izl 4,10: »Ja nikad nisam bio čovjek rječit; ni prije ni sada kad govoriš svome sluzi«), Bog mu, osim što mu obećava da će biti njegova usta (Izl 4,12), daje brata (Izl 4,14: »Zar Aron, Levijevac, nije tvoj brat? Znam da je on vrlo rječit.«). Prvotno »Idi, dakle! Ja ću biti s tobom« (Izl 4,12) pretvara se u »Ti govori njemu i u njegova usta stavlja riječi. Ja ću biti s tobom... On će tebi biti mjesto usta« (Izl 4,15-16).

Čudan je taj razrađeni odgojni put koji započinje s Bogom kojega valja slušati, a završava s bratom kojega valja pustiti da govori! Koliko strpljivosti pokazuje Bog spasitelj sa svojim izaslanikom! Rezultat je očit: zahvaljujući činjenici da je s njime Bog i da je uz njega brat, Mojsije postaje posrednik kakvog je patnički narod trebao.

1.2. Što: obavezan polazak

Nalažući izlazak, Bog *odgaja* svoj narod i pomaže mu da *iz ropstva pređe u služenje*.

»Ovako veli Jahve, Bog Izraelov:

'Pusti moj narod da ode i u moju čast slavi svetkovinu.« (Izl 5,1)

Izrael je izlazak iz Egipta doživio kao oslobođenje jer, budući da je bio rob, bi-jaše podvrgnut nepravednom režimu prisilnih radova. Shvatio je da je uspješno oslobođenje djelo »novoga« Boga: jedino se takav Bog mogao sučeliti s faraonomovom vojnom silom i pobijediti: oslobođenje skupine robova bilo je božansko spasenje, rađanje slobode Izraela, naroda koji je upoznao Boga koji mu može pomoći da izađe iz Egipta, »kuće ropstva... jakom mišicom« (Izl 13,3).

1.2.1. Početni Božji projekt, tri dana slavlja

Novi Bog otkrivao se očitujući svoje nove – nečuvene! – zahtjeve: »Vidio sam jade svoga naroda u Egiptu... Zname su mi muke njegove. Zato sam sišao da ga izbavim iz šaka egipatskih« (Izl 3,7-8). Taj Bog započeo je svoj veliki projekt spašavanja Izraela obzirnim, rekao bih skromnim zahtjevom. Poslao je Mojsija i Arona neka zamole faraona da pusti Izraela »tri dana hoda u pustinju i [da] prinesemo žrtvu Jahvi, Bogu svome« (Izl 5,3); htio je osloboditi robove da bi mu oni služili.

Doista, ono što su Mojsije i Aron tražili u njegovo ime bilo je samo kratko vrijeme odmora, prijelazni prekid nametnutog posla. Ne želeći to dopustiti, faraon je pokrenuo dugačak i nasilan proces oslobađanja. Onaj tko ne želi služiti Bogu, odlučuje se poslužiti bližnjim. Naprotiv, onaj tko daje prednost slobodnom služanju Bogu koji poziva na slobodu, osjeća se angažiranim u procesu oslobađanja. Odbaciti služenje Bogu koje se ostvaruje u odmoru i blagdanu, postupak je protiv Boga koji žele da ga slave oslobođeni ljudi. Onaj tko vjeruje u Boga izlaska, neće se osjetiti prisiljenim ako radi, a kada ne radi, znat će da je pozvan na slavljenje svoje ponovno pronađene slobode (Izl 5,1-9; 13,2). *Ponovno zadobiti radost u slavlju i*

odmoru, makar oni bili i kratki, pomaže da se čovjek prisjeti Boga i da usvoji njegov projekt spasenja. Tako se rađa liturgija prostora slobode i poticaj na obnovljene procese oslobađanja.

Izrael je otpočetak znao da nije zaslužio primljenu slobodu. Upoznao je međutim razlog svoga oslobađanja: *služiti Bogu* (Izl 5,1). Upravo zato što je Bog izlaska volio slavlje, oslobodio je narod da bi ga on slavio. Sloboda koju nam Bog pribavlja nije prema tome apsolutna, nego ima jasan cilj, kult Osloboditelja, blagdansko slavljenje darovane slobode. A ako jedino slobodni muškarci i žene mogu slaviti Boga, osloboditi se, biti i osjećati se slobodnima jest zadatak koji prethodi slavljenju. Služenje Bogu je iskreno ako se rađa iz življene slobode.

1.2.2. Božji »razlog«: njegovo očinstvo

Kako bi opravdao svoje zauzimanje za skupinu robova, Bog mora donijeti neobičnu odluku: posvaja Izraela kao svoga prvorodenca i predstavlja se kao njegov zakoniiti predstavnik. Postavi »otac« naroda, ne može izbjeći da se ne osveti ugnjetavačima: »Izrael je moj prvorodenac. Tražim od tebe da mi pustiš sina da mi iskaže štovanje! Ako odbiješ da ga pustiš, ja ću ubiti tvoga prvorodenca« (Izl 4,22-23). Izrael se može osjećati sigurnim u svom oslobođenju, jer se Bog nije mogao osloboditi svoje odgovornosti. Nakon što je prihvaćen kao sin, znao je da je pozvan da bude slobodan.

Vjera u Boga Oca podržavala je u Izraelu njegovu čežnju za slobodom. Kao član Božje obitelji, Izrael zahtijeva napuštanje »kuće ropstva«. Izrael je uvijek mislio da je njegova sloboda nešto što mu je darovano, a ne plod kolektivnoga napora. Rodio se kao slobodan narod kad je postao vjernik. Spoznao je da su neovisnost i nacionalna suverenost povezani s njegovom vjernošću Bogu, sa služenjem Ocu.

Stoga, uvijek kad bi primijetio da su u opasnosti njegova samostalnost i sloboda, osjećao se potaknutim na ispovijedanje svojih grijeha. Kao vjernik, Izrael je znao da ga je neposlušnost prema Bogu predavala nezaštićena u ruke njegovih neprijatelja. Onaj tko se u povijesti rodio po susretu s Bogom, ostat će u povijesti ako ne izgubi Boga. Vjera u Boga izlaska prisilila je Izraela da svoju povijest uvijek sučeljava sa svojim Bogom i Ocem.

1.2.3. Loše shvaćen i osporavan projekt

Oslobađanje Izraela nije bilo lako, čak ni Bogu. Novonastali otpor ponukao ga je da više puta potvrdi, ponekad i uz prisilu, svoju volju: neprekidno je govorio da je zainteresiran za spasenje koje su rijetki, ako ih je i bilo, željeli.

U otporu protiv Boga je prednjačila i bila najtvrdoglavlja politička vlast. Faraon se utekao vračevima i prorocima kako bi na početku i na kraju osujetio Božji osloboditeljski naum. Da bi uspio, Bog se borio, »rame uz rame«. ⁴ Značajno je da je i sâm Bog računao s protivljenjem te ga je čak i uvećao otvrdnuvši faraonovo srce (Izl 4,21). Iako su za to postojali dobri »politički« (Izl 1,10-11) i ekonomski (Izl 5,12-19) razlozi, protivljenje je bilo unaprijed nago-viješteno. Štoviše, Bog ga je htio (Izl 7,3-4; 9,12; 1,0,1.20.27; 11,10; 14,4.17): njegov je plan bio politički neispravan (osloboditi skupinu robova), ekonomski porazan (dopustiti dane rasonode prisilnim radnicima), a nije bio preporučljiv ni s religijskoga motrišta (slaviti još [ne]priznatoga Boga). Bog se nije zaplašio. Bio je zainteresiraniji za to da ga proslave bogoštovljem nego da podrži robovanje; radije je izabrao služenje slobodnih ljudi u pustinji (Izl 3,12), nego da sluša vapaj i gleda tlačenje svog naroda (Izl 3,7.9).

Bog naših otaca (Izl 3,6) je Bog koji, oslobađajući robove, postaje poznat. To je Bog koji se, uvodeći u ljudsku povijest skupinu oslobođenika, tim oslobođenici-ma nudi kao njihov Bog. Naš Bog je Bog kojemu trebaju slobodni ljudi da bi ih učinio slobodnim vjernicima. Da bi se doživjelo iskustvo Boga izlaska, najprije je potrebno da postoje ljudi koji vole udijeljenu im slobodu, ljudi koji ne podnose da su drugi te slobode lišeni. Bog izlaska dopušta da ga slave jedino slobodni ljudi. Tog će Boga susresti onaj tko »izade« iz Egipta, iz »kuće ropstva«, i uspostavi slobodu slaveći toga Boga. Sloboda koja je započeta kako bi se služilo Bogu bila je prva etapa Božje pedagogije izlaska.

1.3. Kako: neočekivana pustinja

Uvodeći u pustinju, Bog *odgaja* svoj narod i pomaže mu da *iz samoće* prijeđe *u savez*.

»Jahve, Bog vaš, koji ide pred vama, borit će se za vas..., kako je to učinio na vaše oči u Egiptu... i u pustinji, gdje te Jahve, Bog tvoj, cijeloga puta što ste ga prevalili dok ste stigli do ovoga mjesta, nosio kao što čovjek nosi svoga sinčića« (Pnz 1,30-31)

U izlasku, u povijesnom planu biblijskog spasenja, pustinja je nepredviđena ali neizbježna etapa božanske pedagogije. Bog,

⁴ O toj bespoštednoj borbi pripovijeda se u izvješću o deset zala (Izl 7,8-10,29). Riječ je o folklorističnoj kronici koja detaljno opisuje uporan i domišljat otpor političke vlasti koja je neprijatelj ljudske slobode i božanskoga bogoštovlja. Otpor ljudske sile i znanja prema slobodi, prema tome da se »dopusti izlazak«, temeljio se na poimanju oslobođenja što ga je Bog htio, kao beskorisnog i neproduktivnog trgovanja i na odbijanju priznavanja postojanja Boga koji se zalaže u borbi protiv ropstva.

koji je odlučio spašavati tako što je mnoštvu robova omogućio izlazak iz Egipta obećavši im slobodu i zemlju u kojoj će živjeti (Izl 3,8), nametnuo im je dugo i mukotrpno lutanje po pustinji, ničijoj zemlji (Izl 13,17), kao postupni hod prema sveopćem oslobođenju.

Činjenica da kronika toga prijelaza kroz pustinju zauzima najveći – i središnji – dio Petoknjžja (od Iz 19,1 do Br 10,28) potvrđuje njegovu važnost unutar *Božjeg odgojnog programa*: Izrael je naučio da tamo gdje nitko ne može preživjeti, jedino Bog vodi k spasenju; tamo gdje je sve nesklono i neprijateljski raspoređeno, jedino je Bog pratilac. Izrael je morao lutati četrdeset godina da bi naučio hodati uz Boga koji ga je oslobodio (Izl 13,21-22) sve dok se ne susretne s Bogom saveznikom (Izl 19-34).

1.3.1. Božja strateška odluka

Oni koji su izašli iz Egipta nisu odmah, kao što su mislili i kao što im je bilo obećano, ušli u »dobru i prostranu zemlju – u zemlju kojom teče med i mlijeko« (Izl 3,8). Nakon čudesnog oslobođenja nije neposredno slijedilo neposredno darivanje zemlje u kojoj će živjeti u slobodi; Izrael je započeo živjeti slobodan u nenastanljivoj pustinji (Izl 13,17-18,20).

Ulazak u pustinju nije bio ni Božji hir niti ljudska greška, nego dobro promišljena Božja odluka (Izl 13,17-18), iako je Izrael nije predvidio niti želio (Izl 14,11-12). U Božjem programu, pustinja je bila *mjesto i vrijeme spasenja*, iako je zapravo odgađala njegovu potpunost. Lutati nepoznatom nenastanjenom zemljom bilo je vrijeme kušnje i milosti, mjesto iskušenja i susreta s Bogom.

Bog se poslužio pustinjom kao *pedagoškim sredstvom*: uveo je u nju skupinu ljudi koji još nisu bili navikli na slobodu

i, nakon dugoga hoda i stalnih prepreka, iz nje je izveo narod koji je postao nacija i njegov postojani saveznik. Bez pustinje, Izrael ne bi sklopio savez sa svojim Bogom niti bi ga prihvatio kao suputnika.

Kad spašava, Bog uvijek započinje s pustinjom, te bez čvrstog roka odgađa ispunjenje danog obećanja, ostavlja svoje same i nezaštićene pred neprijateljem, pušta da se ide ničijom zemljom bez ijednog prijatelja. Onaj tko to zaboravlja ili se suprotstavlja, gubi mogućnost da, kad je već postao slobodan, bude vjernik i Božji saveznik.

1.3.2. Vrijeme – za Boga i za njegove – radi dokazivanja vlastite vjernosti

Izrael je toliko vremena proveo izgubljen u pustinji zato što je Boga stavio na kušnju: »već deset puta ne hoteći poslušati moj glas« (Br 14,22). Epizoda s dvanaest istraživača objašnjava zašto je Bog bio prisiljen dopustiti da u pustinji izumre naraštaj što ga je izveo iz Egipta razdijelivši more te čekati dok oni koji su rođeni u pustinji ne odrastu i ne postanu bolji vjernici.

Odmah nakon što su shvatili da je zemlja u koju su išli nastanjena, znali su da se moraju boriti, a možda i umrijeti, da bi je osvojili. Oslobođenici iz Egipta osjetili su se prevarenima. Rogoborili su protiv Boga koji je obećao besplatnu zemlju. U grijehu ih dostiže kazna: budući da nisu željeli ući u zemlju koju su morali silom zauzeti, neće izaći iz pustinje. Bojali su se vidjeti Obećanu zemlju jer je bila nastanjena, pa će stoga vidjeti jedino pustinju, nenastanjivu zemlju.

U međuvremenu si Bog daje određeno vrijeme kako bi sebi pripremio narod koji se uzda u Njega i u njegova obećanja i hodi po njegovoj volji. Izrael će naprotiv morati naučiti da ga Bog, unatoč svemu, neće napustiti: u obliku tamnog oblaka (Izl 13, 21-22; 14,19-24; 33,9-11; Br 11,25; 14,14)

ili kao vatreni stup (Izl 13,21-22; 19,18; 40,34-38; Br 9,15-23; 10,11-12). Bit će im na čelu, hodeći s njima i pokazujući im put. Danju kao stup od oblaka, noću kao vatreni stup, Bog dokazuje svoju blizinu ali jednako tako i svoju odvojenost: prati svoj narod bez samovolje, uvijek potičući vjeru i ostavljajući prostor za slobodu. Izrael će stoga uvijek morati odlučiti, a da se nikad ne odrekne svoje odgovornosti. Pri tom će postojati i rizik pogreške; osjetit će da ga vodi Bog, ali će znati da nije prisiljen slijediti ga. Vrijeme provedeno u pustinji bilo je mukotrpno, ali i neophodno kako bi se *odgajio u slobodi*.

To što mu je Bog bio prethodnica nije Izraela sačuvalo od poteškoća u hodu, kao ni od straha da će pogriješiti, a niti od vlastite odgovornosti. Izrael pada u napast da sebi napravi boga po mjeri, načinivši si dragocjenu i nemoćnu životinju. »Napravi nam boga, pa neka on pred nama ide!« (Izl 32,1.23); »zamijeniše slavu svoju likom bika što proždire travu« (Ps 106,20). Kakvog si je drugog boga mogao željeti narod umoran od tolikog hodanja? Međutim, bog koji je zamišljen prema potrebama vjernika, bog kojim se po volji raspolaže nije osloboditelj i postaje teško opterećenje. Kao što će to kasnije ironično primijetiti prorok, bogovi, »djelo ruku tesarovih, ukrašeno srebrom i zlatom«, ne znaju govoriti, »treba ih nositi, jer ne umiju hodati« (Jer 10,5).

Odgajanje naroda kojega si je odabrao kao sina bilo je za Boga mukotrpno. Pustinja je za Njega bila mjesto gorčine, iskušenja, izazova (Izl 17,1-17; Ps 81,8; 95,8), koji su ga učinili »ljubomornim« (Ps 78, 58). U pustinji je Bog postao osjetljivijim na Izraelove kritike, jer mu je bio bliži, jer ga je ožednio i izgladnio, jer ga je vodio danju i noću. Kako bi uspio stvoriti vjeran narod, Bog je morao trpjeti mnoge pogrde

i razočaranja, sve do to mjere da je ožalošćen pomislio uništiti taj narod tvrde šije (Izl 32,2-10). Srećom, uza nj je toga dana bio Mojsije, posrednik, koji ga je – oslovinivši se na čast obećanog Boga i na njegovu vjernost obećanjima – uvjerio te je »Jahve odustao da na svoj narod svali nesreću« (Izl 32,14).

1.3.3. S jedinim ciljem – spasiti svoj narod

Kao što će Izrael otkriti, nakon dugoga lutanja pustinjom, njegov je Osloboditelj otpočetka imao vrlo jasan plan: hod koji je započeo kao trodnevno hodočašće radi prinošenja žrtava (Izl 5,3) završio je uspostavljanjem vječnog saveza (Izl 24,8). Izrael je u pustinji pronašao Boga koji je čeznuo za tim da se poveže s narodom zakonitim savezom, te se obvezao da će održavati slobodno prihvaćene zakone (Izl 34,10-27). *Postati Božjim saveznikom* bilo je posljednje i konačno iskustvo što ga je doživio narod koji je četrdeset godina hodaio pustinjom.

Na Sinaju je Izrael poželio postati saveznikom Boga koji ga je oslobodio iz Egipta prihvativši ga kao sina prvorodenca (Izl 4,22) te je spoznao da to u potpunosti duguje ljubomornom Bogu koji ga ljubi (Izl 20,5; 34,14). Naravno, isključivo predodređenje će učiniti da taj ljubomorni Bog postane težak i netolerantan pratilac, onaj koji će nasilno i gorljivo reagirati onda kad se osjeti izdanim u svojoj ljubavi. Izrael je postao svjestan da mu je taj Bog potreban da bi preživio (Br 14, 40-45), da Bog ide pred njim, za njega se bori, da ga nosi i podržava »kao što čovjek nosi svoga sinčića« (Pnz 1,31), da ga nije prestao slijediti i da je ostao s njim: »ovih četrdeset godina Jahve, Bog tvoj, bijaše s tobom i ništa ti nije nedostajalo« (Pnz 2,7; 8,2). Štoviše, dok je hodio s njim, rame uz rame, Izrael je shvatio da Bog želi da ga

slijedi i bude mu poslušan (Pnz 13,5), a da bi udaljiti se od njega – ili ga samo zaboraviti – bila njegova propast (Pnz 7,4; 8,14).

Tako, podčinjen tom Bogu, Izrael postaje saveznik svog Oslobođitelja i svjestan svoje jedinstvenosti u odnosu na druge narode: »vi ćete mi biti predraga svojina mimo sve narode« (Izl 19,5); ni s jednom nacijom Bog se nije tako ponašao. Izrael, oslobođen iz Egipta i slobodan nakon dugotrajnoga učenja, na kraju je postao izabrani narod, kraljevstvo svećenika, sveti puk (Izl 19,6). Dug i mukotrpan oslobođiteljski proces – i Božje odgojno nastojanje – približilo se kraju. Na Sinaju su, slobodni i kao prijatelji, Izrael i Bog započeli zajedno posljednje putovanje prihvativši Božju volju (Izl 19,8: »Vršit ćemo sve što je Jahve naredio«). Boravak u pustinji, iako nepredviđen i nikad posve željen, urodio je čudom obraćenja neorganizirane skupine oslobođenika u narod koji se osjećao izabranim Božjim narodom. To je uspjeh božanske pedagogije!

1.4. Cilj: vlastita zemlja za život u slobodi

Obvezujući ga da osvoji vlastitu zemlju, Bog odgaja svoj narod da *dar prihvati kao zadatak*.

»Eto, pred vas stavljam ovu zemlju. Idite, dakle i zauzmite zemlju za koju se Jahve zakle ocima vašim, Abrahamu, Izaku i Jakovu, da će je dati njima i njihovu potomstvu poslije njih.« (Pnz 1,8)

Izlazak iz Egipta bio bi jasan i očit neuspjeh da se završio trajnim boravkom u pustinji: bez vlastite zemlje u kojoj će živjeti kao slobodan narod, izlazak ne bi bio istinsko spasenje; Kanaan je ostvario obećanje i spasenje učinio stvarnim.

Obećana zemlja je prema tome bila sastavni dio Božjeg spasenjskog nauma, suprotnost Egiptu. Ulazak u zemlju Kanaa-

naca zatvorio je ciklus božanskih zahvata koji su započeli Abrahamovim izlaskom iz svoje zemlje (Pnz 26,5-9). U Kanaanu je Božji narod konačno pronašao mjesto gdje će boraviti i mjesto svog počinka.

1.4.1. Odgođen ali izvrstan dar:

»dobra« zemlja i »novi« Bog

Svi koji su izašli iz pustinje i ušli u plodnu kanaansku zemlju, dotaknuli su – bolje reći svojim su nogama stali u – svoje spasenje. Izrael je znao da nije sin ni prirodni gospodar tih zemalja koje je preuzimao: zagospodario je »velikim i lijepim gradovima kojih nije zidaio; kućama punim svakog dobra kojih nije punio, iskopanim čatrnjama kojih nije kopao; vinogradima i maslinicima kojih nije sadio« (Pnz 6,10-11) te je uvijek priznavao da mu ih je Bog obećao i darovao.

Nastanjivanje u Kanaanu nije bilo samo posljedica okupacije, vojnog osvajanja i miroljubivog useljavanja, nego nadasve zakonito prisvajanje onoga što mu je Bog udijelio. Njegov se Bog nije zadovoljio davanjem slobode narodu, darovao mu je i zemlju kako bi zajamčio vršenje udijeljene slobode. Bog je Izraelu dopustio da se nastani u zemlji koja je bila njegov posjed (Još 22,19): prvo je izabrao narod kao svoga sina, a onda mu je morao pribaviti i mjesto na kojemu će boraviti (Izl 15,17); Izrael, nacija i zemlja, bio je i ostao Božja baština.

S darovanom zemljom Izrael je primio i novu Božju objavu. Naučio je da je Bog Oslobođitelj u Egiptu, Bog suputnik i saveznik u pustinji, ujedno i Bog njegove zemlje: pripadati tom Bogu značilo je »imati dijela s Jahvom« (Još 22,25; usp. Ps 16,5). Stoga nitko u Izraelu nije bio vlasnik zemlje, koja je bila isključivo Božje vlasništvo. Svi su kod njega bili u najbolju ruku »stranci i gosti« (Lev 25,23). Zemlja im

nije bila dana u vlasništvo, nego im je posuđena da bi je koristili; granice raspodijeljenih dijelova zemlje bile su nedodirljive, jer je tako Bog odredio. Živjeti izvan, »ne imati udjela u baštini Jahvinoj« značilo je biti »daleko od Jahvina lica« (1 Sam 26,20). Stanovati u njoj obvezivalo je na poslušnost Gospodinu (Jer 2,7; 16,18): neposlušnost se plaća izgnanstvom (Ez 36,5; Hoš 9,3). U poimanje Kanaana kao Božje baštine uključena je i nova slika Boga: Bog suputnik na putu, lutalac zajedno sa svojim lutajućim narodom, postaje Bog koji boravi u zemlji koje je gospodar (Još 22,19), usred svog naroda (Br 35,34). U kanaanskoj zemlji Bog se zauvijek nastanjuje čim se u njoj nastanio njegov narod.

Budući da je zemlja bila darovana, posjedovati je bila je uvijek milost. U darovanoj zemlji ne živi se onako kako bi to netko htio, nego kako to Bog, njegov Gospodin, želi. Božja darežljivost prisilila je Izrael da u njoj živi velikodušno: ono što je dobio kao nezaslužan dar nije mogao lakoumnno koristiti. U Kanaanu je Izrael, kao i Adam u Edenu prije grijeha (Post 1,29), postao Božji namjesnik. Po Božjem naumu, cilj zakona koji su se odnosili na obrađivanje zemlje bio je održati narod, od naraštaja do naraštaja, zahvalnim Bogu i punim poštovanja prema zemlji.

Tako je Bog Izraela podvrgavao pedagogiji dara: nastojeći da Izrael ne povjeruje kako je jedini gospodar zemlje, Bog ga je odgajao da živi oviseći o Njemu i da drugomu stavlja na raspolaganje ono što je primio kao dar. Onaj tko je sve primio od Boga, bio je prisiljen sačuvati nešto za Njega i za svoga bližnjega: Bog koji dijeli svoju baštinu ne dopušta male posjednike. Zakoni o prvinama (Izl 23,19; 34,26; Lev 9,23-24; 23,10) i desetinama, godišnjim i trogodišnjim prinosima (Izl 22,28; Br 18,

21-22; Pnz 14,22), te o prekidu obrađivanja zemlje svakih sedam godina (Izl 23, 10-12), kao i zabrana pabirčenja onoga što preostaje nakon sakupljanja ljetine ili zabrana kupljenja preostalih grozdova (Lev 19,9-12; 23,22) samo su posljedice Izraelove vjere u Boga kao jedinog vlasnika zemlje u kojoj je boravio.

Budući da je zemlja bila dar Boga saveznika, nije mogla biti nego najbolja moguća zemlja, »dobra« zemlja (Izl 3,8; Br 14,7; Suci 18,9; Pnz 1,25). Izrael, koji ju je dobio bez napora (Još 24,13), oduševljen je njome jer ga Bog nije razočarao: to je zemlja koja rađa med i mlijeko (Br 13,27; Pnz 6,3; 11,9; 26,9-15; 27,3; Jer 11,5; 32, 22). U jasnoj suprotnosti s jednoličnom neplodnošću pustinje, Obećana zemlja podsjeća na izgubljeni raj: kao i u njemu, ima vode u izobilju (Pnz 8,7-20; 11,10-15), što je dokaz Božje zaštite. Štoviše, u Kanaanu se Bog osobno brine za povremenu kišu: to je zemlja koja pije vodu s neba i koju, u svakom slučaju, Bog blagoslivlja. Izrael je konačno upoznao radost oslanjanja na Boga dok koristi njegovu zemlju.

1.4.2. Darovana zemlja koja obavezuje na život u slobodi

Spasenje koje Bog dariva nije samo besplatan dar. Ono je nadasve plan koji valja ostvariti: nakon darovane slobode nužno slijedi sloboda kao zadatak. Za cijelo vrijeme oslobođenja Bog je učinio sve za narod, ponekad i protiv njega. U završnom dijelu, tijekom naseljavanja Kanaana, ništa se neće ostvariti bez Izraela, koji je rođen za slobodu a da je gotovo nije ni htio. Morat će ostati u slobodi da bi živio.

Nastanjivanje nove zemlje donijelo je nove probleme. Postojala je opasnost od usvajanja kulturalnih i religioznih običaja koji su bili naoko razvijeniji i djelotvorniji te prilagođeniji novim potrebama. Za

zemljoradničke narode obradiva zemlja bila je očito posrednik s božanstvom. Izrael je pak bio nomadski narod, te je ubrzo osjetio neodoljivu privlačnost kanaanske religije, za koju se činilo da bolje osigurava opstanak u toj zemlji.

Nastanjivanje u Kanaanu uzrokovalo je i korjenite promjene u normama društvenog ponašanja. Izrael je preuzeo pravno uređenje okolnih naroda, ali pritom nije odustao od toga da ono bude utemeljeno na pozitivnoj volji njegovoga Boga. Stoga je izraelsko pravo bilo obilježeno snažnim moralnim osjećajem, proporcionalnim odnosom između prekršaja i kazne te velikom brigom za slabije društvene slojeve. Vjerovanje u Boga Osloboditelja bilo je temelj društvenih sloboda: onaj tko je bio uvjeren da je oslobođen iz ropstva, nije se mogao vratiti kako bi služio novim gospodarima (1 Sam 13,8-15; 15,10-30; 2 Sam 12,1-12; 1 Kr 11,31-39; 21,17-24), nije mogao trajno raspolagati robovima (Izl 21-23; Pnz 15,12-18 Lev 25,39-43). Bog koji je spasio narod oslobodivši ga iz prisilnog ropstva trebao je slobodne ljude da bi ga oni slavili kao Osloboditelja. Izrael, koji se susreo s Bogom dok je izlazio iz kuće ropstva, nije mogao ograničavati tuđu slobodu: za oba, i za Boga i za Izraela, sloboda je bila nešto čega se nisu mogli odreći.

1.4.3. Odmor i blagdan, cilj oslobođenja

Nakon što je osvojio Obećanu zemlju, Izrael je konačno pronašao mjesto za odmor i razlog za zajedničko slavlje. Ulazak u zemlju zaustavio je umorne noge, a nakon napora slijedilo je olakšanje. Izrael je mogao »sretno« (1 Kr 4,20) jesti i piti: cilj spasenja Boga izlaska bio je istinski cilj »odgojnog procesa«, darivanje zemlje u kojoj se ne zanemaruje odmor, a slobodno vrijeme promiče bogoštovlje i radost.

Posjedovanje vlastite zemlje omogućilo je odmor. U darovanoj zemlji moglo se mirno i spokojno živjeti, »svaki pod svojom lozom i pod svojom smokvom« (1 Kr 5,5). Bog se osobno brinuo za granice (Izl 36,5; Ps 123) te je osigurao konačni odmor Izraelu (1 Kr 8,56). Budući da se Bog zadržao usred svoga naroda, u jeruzalemskom hramu, Izrael će se osjećati sigurnim te se neće vratiti starom služenju ili zapasti u nove poteškoće. Bog će čuvati i izgrađivati svoj narod, njegove granice i kuće: uzaludno je bdjeti sve do zore ili ići kasno spavati (Ps 127,2). Izrael je nadvladao strah od budućnosti – ne stoga što je znao da može njime ovladati, nego zato što je bio siguran da se s njime ne može sâm sučeliti. Onaj tko ulazi u mjesto Božjega odmora (Ps 95,11), treba se osloboditi briga i osjećati se slobodnim da se posveti i pođe putevima Gospodnjim. Čak i san, stanje ugodna odmora i bezbrižnosti, preobraća se – poput kruha – u dar za Božje prijatelje (Ps 127,3).

Odmarati se u Obećanoj zemlji bilo je tako važno za Boga osloboditelja robova da je zapovijedio Izraelu neka *obdržava subotu* (Izl 23,12; 2 Kr 4,23; Iz 1,13; Hoš 2,13): narod će se morati odmarati kako bi mogao priznati da rad nije nešto što je nasilno nametnuto (Pnz 5,14-15). Bog izlaska oslobađa svoje vjernike od tjeskobne zloporabe vremena, od tjeskobnog korištenja vremena; daje im slobodno vrijeme kako bi se mogli sjećati prošlosti koju su proživjeli s Bogom, a oslobađanje od prisilne proizvodnje i tjeskobne brige oko zarade pomiruje vjernike s njima samima i njihovim bližnjima.

Obvezivanjem na odmor i na bogoštovlje, Bog je *odgajao svoj narod za zahvalnost*: živjeti od onoga što se primilo, ne radeći toliko i ne naprežući se da se ima više, to je cilj pedagogije Boga izlaska,

Boga koji je mislio na oslobođenje koje će se ostvariti u tri dana (Izl 5,3), ali je, kad to nije uspjelo, nametnuo konačno otkupljenje i darovao zemlju u kojoj će se to oslobođenje slaviti.

2. ODGAJATI DANAS – BOŽANSKO OSTVARENJE

»Don Boscova pedagogija«, napisao je jedan stručnjak, »poistovjećuje se sa sveukupnim njegovim djelovanjem, a njegovo sveukupno djelovanje s njegovom osobnošću. U konačnici, sav se don Bosco nalazi u njegovu srcu.«⁵ Don Boscov odgojni sustav – njegova načela i metodologija – je prema tome otkrivenje njegova najintimnijeg bića i konkretizacija njegova djelovanja kao svećenika za mlade. Kao što je Bog spasio Izrael, a Isus svoje učenike, usudio bih se reći da je i don Bosco tako spasio mladež odgajajući je. Tako trebaju raditi i salezijanci.⁶

2.1. Samilosni Bog koji odgaja odgajatelja

Odgajatelj spašava ako, poput Boga, zamjećuje bijedu svojih odgajanika, ako dopušta da ga dirne njihova patnja (Ez 3,7-9a) te stvori jasan plan postupanja (Izl 3,9b-4,17). Predstavljajući onoga koga i kako »spašava« (Izl 3,16-18), predstavlja samoga sebe (Izl 3,14-15: »Ovako kaži Izraelcima: 'Ja jesam' posla me k vama... Jahve, Bog vaših otaca... To mi je ime do vijeka, tako će me zvati od koljena do koljena«). Budući da poznaje – vidio je i čuo – patnju naroda, ne može ostati ni neaktivan niti ravnodušan. Na početku božanskoga odgojnog djelovanja je prema tome sućut prema bijedi: Bog otaca daje da ga upoznamo zato da se upozna njegovo spasenje i kada se ono upozna. Prema tome, spasenje koje ne proizvodi sućutan odgoj nije dostojno tog imena.

2.2. Odgajati poput Boga, zadatak u kojem treba zajednički sudjelovati

Onaj tko treba odgajati Božji narod, prvo mora dopustiti da Bog odgaja njega. Onaj tko odgaja u ime Boga, treba dobro poznavati Boga i njegove planove: bez osobnog susreta – božanske objave – odgoj naroda neće postati Božje spasenje. Jedini posrednik i odgajatelj prima brata kao podršku i nadilaženje vlastitih nedostataka: spasijski odgoj uvijek je zajednički potihvat, a ne pojedinačno nastojanje.

2.3. Odgajati poput Boga, očinska služba

Bog započinje svoje spasenje razumnim, gotovo bih rekao skromnim zahtjevom za djelomičnim oslobađanjem, za tri dana slavlja, kako bi u svom narodu probudio sklonost za slavlje i odmor, za radosno služenje u slobodi. Sličan plan nailazi na otpor i nerazumijevanje: kako bi se opravdao, Bog »odgajatelj« staje na stranu patnika i postaje njegov otac. Božanski odgoj je djelo sposobnoga oca.

2.4. Odgajati poput Boga je svugdje moguće

U povijesti Izraela, koji je slika i lik Crkve, postaje očito da nijedna ljudska situacije ne može postati razlog i sredstvo susreta s Bogom: strana zemlja, kao što je *Egipat*, gdje je jedina briga bio prisilni rad, mogla je dovesti do otkrića Boga osloboditelja. U pustinji, ničijoj zemlji, gdje je

⁵ P. BRAIDO, *Prevenire non reprimere*. Il sistema educativo di don Bosco, LAS, Roma, 1999, str. 181.

⁶ »Odgoj je za nas put kojim napreduje salezijansko apostolsko posvećenje. Mi evangeliziramo 'odgajajući'; promičemo kulturu 'odgajajući'; sudjelujemo u promicanju pravde i mira 'odgajajući'; promičemo osobu 'odgajajući'; izgrađujemo Crkvu 'odgajajući'; bavimo se pastoralom (mladih, zvanja i puka) 'odgajajući'.« E. VIGANÒ, *Gli exalievi di don Bosco*, u: ACG 321/1987, 18-19.

život trajno ugrožen, doživljava se iskustvo Boga koji je neumoran suputnik i vjeran saveznik. Nova, plodna i naseljena zemlja u kojoj su mogući služenje Bogu i odmor ljudi, vodi k susretu s Bogom koji je jedini gospodar zemlje i prijatelj slavlja.

2.5. *Odgajati poput Boga, dug i osporavan proces*

Odgojni rad zahtijeva vrijeme i uključuje iskušenja: izaći iz situacije koja nije dobra ne znači doći u bolju situaciju. Oslobođenje još uvijek nije sloboda. Neizbježni su nepredvidljivi i bolni putevi na kojima Bog, kao dobar odgajatelj, uvijek sve prati dok ne postane pouzdan savjetnik.

Odgajaniku je dugo potrebno da postane slobodan i da prihvati poklonjenu

slobodu. Slobodan, moći će postati osloboditelj i darivati slobodu drugima. Onaj tko je spašen od ropstva u stranoj zemlji, ne može promicati ropstvo drugoga u svojoj zemlji. Onaj tko je dobro odgojen, postaje dobar odgajatelj, osloboditelj. Cilj božanskog odgoja je blagdanski odmor i zahvalnost u susretu s drugima.

Izrael ne treba »izaći« iz svoje povijesti – pobjeći iz stvarnosti, makar ona bila i opasna – da bi pronašao Boga. Naprotiv, on mora neprekidno izlaziti iz samoga sebe da bi prihvatio Boga kada mu se – i kako mu se – očituje. Bog koji živi zato da bi spašavao, ne spašava »bez izlaženja«, bez odgajanja. To je Bog kojemu služimo dok odgajamo. To je Bog koji nas je poslao da odgajamo mlade jer ih želi spasiti.